

«Vull subornar la joventut»

Un monòleg d'homenatge
a Gabriel Ferrater a partir
de les seves paraules

Dramatúrgia
d'Andreu Gomila

**«Vull subornar
la joventut»**

«Vull subornar la joventut»

**Un monòleg d'homenatge
a Gabriel Ferrater a partir
de les seves paraules**

Dramatúrgia
d'Andreu Gomila

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Filologia UB

Sumari

Pòrtic, de Joan Guàrdia Olmos	9
Gabriel Ferrater, tancat al ventre de la nit, de Joan Santanach Suñol	11
«Vull subornar la joventut»	15

Gabriel Ferrater volia subornar els joves, que és tant com dir fer-se'ls seus, seduir-los, atrapar-los amb la seva poesia. L'any del centenari del seu naixement continua sent un poeta llegit i venerat per les noves generacions. La seva és una poesia que no ha envellit, i això que ja fa cinquanta anys de la seva mort. No es pot dir el mateix de gaires poetes.

El 2022 és un any especialment ric en commemoracions literàries. En l'àmbit de la literatura en català també se celebren els centenaris de Joan Fuster i Guillem Viladot; en el de la castellana, els de José Hierro i José María Fonollosa; el de Pasolini en la italiana i friülana; els de Philip Larkin i Jack Kerouac, en l'anglesa. Pel que fa a títols importants apareguts ara fa un segle, entre els diversos que podríem esmentar, només adduirem *The Waste Land*, de T. S. Eliot, traduït en català pel també poeta i crític Joan Ferraté, germà de Gabriel. La de 1922 va ser una bona anyada.

Gabriel Ferrater va tenir una relació peculiar amb la Universitat de Barcelona. El curs 1947-1948 es va matricular a Ciències Exactes, però no va acabar els estudis. Força més tard, en canvi, sí que va completar els de Filosofia i Lletres i, poc després, el 1968, va esdevenir professor a la llavors novíssima Universitat Autònoma de Barcelona. Hi va impartir assignatures de lingüística i crítica literària. Aquella estabilització no feia sinó regularitzar les activitats docents que Ferrater havia dut a terme fins aleshores. Cal fer esment sobretot dels dos cicles de conferències que li va encarregar la Càtedra de Llengua i Literatura Catalanes de la Universitat de Barce-

lona. Antoni Comas era el flamant titular de la Càtedra, creada el 1965, després de diverses peticions d'estudiants i professors.

Entre el novembre del mateix 1965 i l'abril de 1966, i al llarg dels mesos de gener a maig de 1967, Gabriel Ferrater va explicar a les aules de la nostra Universitat l'obra de diversos dels autors més destacats del segle xx català. A alguns els va dedicar unes quantes sessions, no solament conferències. Entre els poetes, va parlar de Carles Riba, J. V. Foix, Josep Carner i Guerau de Liost, i entre els prosistes, de Víctor Català —única autora, de pseudònim masculí, comentada—, Joaquim Ruyra i Josep Pla. Bona part de les sessions es van enregistrar i, posteriorment, transcriure. Llevat de la lectura de Carner, inclosa com a pròleg en l'edició de *Nabí* de 1971, la resta es va publicar pòstumament, entre els anys 1979 i 2010.

El volum que teniu a les mans recupera el record d'aquelles sessions, situant-les a les aules on es van produir. El monòleg, representatiu de tota la producció de Gabriel Ferrater, es representarà, en el marc de la Setmana de la Poesia de Barcelona, a l'aula Joan Maragall de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona. No ens sembla que hi pugui haver un homenatge més adequat.

JOAN GUÀRDIA OLMOS
Rector de la Universitat de Barcelona

Gabriel Ferrater, tancat al ventre de la nit

L'1 de maig de 1972 Ricard Salvat es feia ressò de la mort de Gabriel Ferrater a les pàgines del seu diari. Se n'havia assabentat aquell mateix migdia fullejant el *TeleXprés*, mentre feia temps abans de dinar. Malgrat que el diari era poc explícit sobre les circumstàncies de la mort, ell de seguida va pensar en un suïcidi. «Era un malalt, en Gabriel, un malalt de la solitud i l'avorriment.» Més enllà del disgust i de l'impacte que la notícia li va causar, va suscitar-li alguns records i, sobretot, algunes valoracions que, no per ser tòpiques, deixen de contenir una part substancial de veritat. I que, com també acostuma a ser habitual en aquests casos, transmeten una imatge poc optimista del país, encara que excusable, a començaments dels setanta, per la situació política que es vivia.

Escrivia Salvat sobre Ferrater, poques hores després de conèixer la notícia, però ara ja havent confirmat de bona font la seva impressió inicial: «Penses que potser tenia la sensació que no se li feia prou justícia, que no es valorava prou el seu talent de gran home de lletres. [...] Era un home de massa volada, de massa nivell per a la terrible mesquinesa ambient del moment que travessa Catalunya. Era un home que a Anglaterra o a Amèrica se l'haurien disputat les millors universitats».* Gabriel Ferrater va ser, sens dubte, una figura bri-

* Ricard Salvat, *Diaris (1969-1972)*, edició i pròleg a cura de Francesc Foguet i Boreu, Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona, 2017, p. 257.

llant, difícilment classificable i, per això mateix, incòmoda. Com ho va ser el mateix Ricard Salvat, sense anar més lluny. El recordem sobretot com a poeta, per bé que les seves aportacions com a crític literari o d'art, i com a lingüista, continuen sent vigents i suggestives.

El monòleg que presentem, amb fragments triats de textos seus, preparat per Andreu Gomila, fa un recorregut per diverses qüestions, literàries i d'altra naturalesa, que inquietaven el poeta Ferrater. I també el crític Ferrater. Hi parla del procés de concepció i de redacció d'un poema, i de la relació que es pot establir amb les experiències de les quals parteix, cosa que s'exemplifica ben gràficament amb «El mutilat». O bé de l'elecció de la llengua literària, que tots els escriptors que empren el català es veuen abocats a haver de justificar, en un moment o altre, mal que sigui per la insistència del qüestionament. Al costat d'aquest, el preocupaven altres aspectes lingüístics. Especialment actual em sembla la defensa que fa de la visió que Pompeu Fabra tenia del que havia de ser el català, útil per escriure odes sàfiques, però igualment per redactar tractats científics. Ferrater ho tenia ben clar.

Encara que una mica de passada, s'hi apunta la reacció de desconcert que la seva poesia podia causar en determinats lectors, i més en els anys en què la va escriure. Hem de situar el conjunt de la seva obra poètica en un període molt concret i d'altra banda breu: del 1958 al 1963. Ferrater era ben conscient que, en la literatura catalana d'aquells anys, els corrents estètics —o, el que és gairebé el mateix, ideològics— anaven per camins diferents dels que ell havia començat a recórrer. El realisme històric no li interessava gens, però no l'hem de confondre amb la realitat. Perquè la realitat sí que l'atreia, en les seves facetes més diverses i des de l'assumpció més extre-

ma de la complexitat. Per això els seus poemes de vegades poden resultar poc transparents.

La realitat també incloïa les seves experiències de jove, viscudes durant la grisa postguerra («aquells pollosos anys quarantes»). En parla extensament en els versos del «Poema inacabat», citat en diverses ocasions a les pàgines que segueixen. I, ja que hem entrat en el terreny més personal, les dones, presents i sobretot absents, tenen així mateix un paper destacat en la realitat que reflecteixen els seus versos. Al monòleg hi trobarem alguns dels textos que va dedicar, i adreçar, a Helena Valentí, sobretot posteriors al seu trencament. I es clou amb «Nit trista de Sant Joan», de Marta Pesarro, en què reprèn, després de la mort del poeta, el seu «Midsommarnatt».

Al costat de les experiències personals, que li interessaven sobretot per extreure'n una derivada ètica i moral, i, doncs, generalitzable, els textos de Ferrater són plens de referències a les seves lectures. Els que conformen el monòleg en són una bona mostra. No es tracta pas d'esments erudits ni pedants, sinó tot al contrari. Són fets amb la naturalitat que dona haver-s'hi familiaritzat, haver gaudit i interioritzat unes obres fins al punt que han esdevingut consubstancials al mateix procés creatiu. Les lectures, des d'aquest punt de vista, són extraordinàriament productives. Gabriel Ferrater estava impregnat de literatura, i el diàleg amb els autors que l'havien precedit i acompanyat es fa present de manera constant en els seus textos. Unes lectures que l'havien ajudat a pal·liar, encara que fos mínimament, els efectes de la malaltia de la solitud.

JOAN SANTANACH SUÑOL

«Vull subornar la joventut»

INTERPRETACIÓ	Pol López
DRAMATÚRGIA	Andreu Gomila
DIRECCIÓ	Pau Carrió
DISSENY DE SO	Damien Bazin

A partir de *Les dones i els dies*, *Cartes a l'Helena* i *Curs de literatura catalana contemporània*, de Gabriel Ferrater; l'entrevista al poeta extreta d'*Infame turba*, de Federico Campbell; *Retrato del artista en 1956*, de Jaime Gil de Biedma, i *Vida privada*, de Marta Pessarrodona.

Fosc. Un focus zenital il·lumina una taula, damunt de la qual hi ha un flexo, un contestador automàtic, un got de tub i una ampolla de ginebra. Al fons, veiem un ninot (o un globus d'heli) amb la cara de Gabriel Ferrater.

Àudio de Gabriel Ferrater: soroll de cadires.

Abans de posar-me a llegir el poema els faré algunes observacions a manera de pròleg que procuraré que siguin curtes perquè tinc por que el poema sigui, justament, massa llarg. És un poema d'uns 1.300 octosíl·labs i no sé, no l'he llegit mai en veu alta. No sé el temps que pren. Però suposo que és un temps relativament llarg. Més llarg del que s'acostuma a suposar que té la poesia d'ara, feta de retallets curts, podríem dir-ne. Ara bé, crec que he de dir algunes coses i introduir en la intenció d'aquest poema, perquè, a part de la seva llargada, crec que també en altres aspectes pot desconcertar. O sigui que s'aparta del que és normal en la poesia catalana d'avui.

Entra Pol López. Pol López para el contestador.

POL: No sé què és la inspiració, o ho sé ben poc. En els primers poemes que vaig escriure demanava més llibertat. Cap a 1958, quan tenia trenta-sis anys, que és una edat ja força avançada per a un poeta, vaig començar a escriure perquè tenia coses a dir sobre els homes, les dones, Espanya, etcètera. Creia

que la millor manera d'expressar-me seria la prosa, una mena d'aforismes com els de Nietzsche o La Bruyère, però no acabava de sortir-me'n. Després Shakespeare em va revelar les possibilitats de la poesia. El meu primer llibre està escrit gràcies a aquest procediment mental: jo pensava que havia d'escriure un poema sobre tal tema, producte de l'observació moral, psicològica, sobre la gent; i aleshores esperava dues o tres setmanes que de sobte aquell tema, purament abstracte, intel·lectual, es concretés mitjançant una anècdota o a través d'una cosa vista al carrer. (Gairebé tots els meus primers poemes passen al carrer.) I quan ho trobava, el poema ja estava pràcticament fet. On és la inspiració en tot aquest procés? Enlloc, o potser en la capacitat de fixar-me en aquella observació, però si ja m'havia passat tres o quatre setmanes buscant-la, doncs això no és inspiració. Per altra banda, de vegades he escrit un poema en estat gairebé automàtic, és a dir, dictat. Potser això sí que és inspiració. Goethe diu que els escriptors que corregeixen molt les seves obres són els dolents. Que el bon escriptor escriu de pressa i amb poques correccions. Jo crec que formular-ho així és un disbarat. El que passa és que en tot escriptor hi ha un lapse de temps més o menys llarg entre el moment en què té una idea i el moment en què agafa la ploma. Però hi ha escriptors que agafen la ploma de seguida, i d'altres que només l'agafen en l'últim moment. Hi ha poetes que no escriuen fins que ja tenen el poema fet; jo soc d'aquests. Goethe sostenia que era dolent l'escriptor que feia molts esborranys. No, senyor: és una altra mena d'escriptor. Un poema de longitud normal, o de trenta o quaranta versos, rars vegades m'ha costat més d'una tarda, però és que jo agafo la ploma molt tard, quan ja tinc el poema organitzat dins del cap. Un poema mai no està acabat. Mai acaba. S'abandona, com deia Paul Valéry.

Jo penso, com pensava Montaigne i tothom als segles xvii i xviii, que l'escriptor, abans d'agafar la ploma o la màquina d'escriure, ja ha de tenir ben pensat el tema al cap. Les idees han de ser anteriors a la forma. És a dir, tant si són idees sobre les dones o sobre la consciència social o històrica, han de ser anteriors al que puguis escriure. Òbviament, el que escrius ha de ser posterior al món d'experiències, sensacions, idees, etcètera. Hi ha persones que viuen de cara al futur; d'altres, de cara al passat. No penso gaire a organitzar o canviar el gènere. Penso a saber d'on vinc i com he arribat allà on soc. No cap a on vaig. Per això el contingut ha de ser anterior a l'obra; això ho podrien haver dit La Fontaine, Cervantes, Horaci, tots els clàssics. La idea d'Eliot, la idea simbolista que el tema es va creant així que el treballa, doncs no funciona, llevat d'alguns casos excepcionals. Per dir-ho amb una frase de Brecht (o de Walter Benjamin, no ho recordo): un escriptor no ha de graponejar el seu tema, sinó mantenir-s'hi a distància, cosa que vol dir que el tema ja ha d'existir.

Pausa.

A L'INREVÉS

Ho diré a l'inrevés. Diré la pluja
frenètica d'agost, els peus d'un noi
caragolats al fil del trampolí,
l'agut salt de llebrer que fa l'aroma
dels lilàs a l'abril, la paciència
de l'aranya que escriu la seva fam,
el cos amb quatre cames i dos caps
en un solar gris de crepuscle, el peix
llisquent com un arquet de violí,

el blau i l'or de les nenes en bici,
la set dramàtica del gos, el tall
dels fars de camió en la matinada
pútrida del mercat, els braços fins.
Diré el que em fuig. No diré res de mi.

Pol acciona el contestador.

Àudio de Gabriel Ferrater.

A mi no m'interessa precisament expressar... Vull dir: ja he deixat molt enrere l'edat en què a un li interessa expressar les idees o les opinions de les quals participa. A mi m'interessa molt més expressar les idees o les opinions que soc capaç d'imaginar bé. És a dir, de les quals crec que puc donar la coherència i l'enquadrament dins d'una mentalitat.

Pol para el contestador.

POL: Com totes les persones normals, un escriptor està compromès amb la gent que l'envolta, amb el país on viu, amb tota mena de coses, però la creació de la seva obra és ben bé una altra cosa. L'escriptor intenta traduir la seva experiència, i aquesta pot ser diferent per a cada escriptor. Jo, evidentment, practico molt poc la poesia política, però una persona per a qui la política té importància en la vida, en la seva experiència personal, em sembla molt bé que la tradueixi en poesia. El cas més notable és el d'Aragon, que no va escriure sinó bajanades en vers abans que els alemanys envaïssin França. Durant la invasió va escriure poemes fantàstics, i quan els alemanys van marxar, va deixar d'escriure poemes tan bons. En aquell moment, per a Aragon l'important era